

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BESTEYE DÖNÜŞEN SÖZ: YAHYA KEMAL'İN İKİ GAZELİNİ BİRER POETİK METİN OLARAK OKUMAK
WORD TURNED INTO COMPOSITION: TO READ TWO GHAZALS OF YAHYA KEMAL AS ONE OF POETIC TEXTS

Fahri KAPLAN*

Öz

Yahya Kemal Beyatlı, şiirle ilgili görüşlerini mensur ve manzum pek çok metinde ifade etmiştir. Onun şiirleri içinde “Eski Şiirin Rüzgârıyla” eserindeki iki gazeli, şairin şiir anlayışına dair görüşleri içeren metinlerin başında gelir. Bu iki şiir, şairin “gibi” redifli gazeli ve “Çamlıca Gazeli” başlıklı şiiridir. Her iki şiirde de Yahya Kemal’in iyi bir şiirin sahip olduğu ve sahip olması gereken niteliklere dair görüşlerini, bunun yanında “şair”e dair bazı özelliklere yaptığı vurguyu görebilmek mümkündür. Yahya Kemal’in en belirgin olarak vurguladığı husus, şiirde âhenktir. Ona göre şiir dilinde söz, adeta bir besteye dönüşmelidir. Şiirin kendine has özellikler taşıyan bir tür olduğunu, şiirin sır ve inceliklerine vakıf olmak için buna uygun bir nitelik ve donanımına sahip olmak gerektiğini de ifade eden şair, kendi şiir tarzının da gerek âhenk gerekse anlam dünyasındaki incelikler açısından idealize ettiği şiir tarzına uygun olduğunu mısraları arasında belirtir.

Anahtar Kelimeler: Yahya Kemal, Şiir, Poetika, Eski Şiirin Rüzgârıyla, Gazel.

Abstract

Yahya Kemal Beyatlı stated his opinions about poem in many prosaic and poetic texts. Among his poems, two ghazals in “Eski Şiirin Rüzgârıyla” is the leading text that contain the views of poet about his poetry. These two poems are the ghazals with “gibi” redif and the poem with the title of “Çamlıca Gazeli”. In both of poems, it is possible to see the opinions of Yahya Kemal about features and the quality of a good poem behind this the emphasis on some features of “poet”. The most specific feature that is emphasised by Yahya Kemal is harmony in poem. According to him the word must turn into a composition in poetry language. The poet stated that poem is a type that contain specific features, to have secrets and details of poem, it is necessary to have suitable quality and competence for this, his poem style is also suitable his idealized poem style in context of harmony and details in his semantic world stated in his verses.

Keywords: Yahya Kemal, Poem, Poetika, Eski Şiirin Rüzgârıyla, Ghazal.

1. Giriş

Batı dillerinden Türkçe’ye geçmiş, şiirle ilgili olarak ilk defa Aristo’nun kullandığı “poetika” kelimesi, şiir meseleleri ile ilgilenen, bilimden ziyade felsefe ve estetiğe yakın düşünce alanıdır (Okay, 2013: 17). Kavramı ilk kez kullandığı düşünülen Aristoteles, “Poetika” isimli eserinin başında kitabının içeriğinden bahsederken “poetika” kavramının kendi anlayışına göre neyi içerdiğini belirtir gibidir: “Şiirin kendisinden ve çeşitlerinden konuşacağız; öncelikle şiir sanatını genel yapısıyla ele alacağız, sonra da şiir sanatının çeşitleri ile bu çeşitlerin ne olduklarını birer birer inceleyeceğiz; son olarak da şiirin başarılı bir şiir olabilmesi için konusunun nasıl ele alınması gerektiği, bundan başka bir şiirin bölümlerinin sayısı ile bunların özellikleri ve içerikleri: Bununla ilgili karşımıza çıkacak, bir yandan sanatta ilgili olan sorunları da bu saydığımız doğal sırası içinde açıklayacağız.” (Aristoteles, 2011: 17)

Todorov, “poetika”nın edebî eserin kendisini değil, edebî söylemin özelliklerini sorgulamaya tabi tuttuğunu belirtir: “Poetikanın nesnesi edebî yapıtın kendisi değildir: Poetikanın sorgulamaya tabi tuttuğu şey, edebiyat söylemi denen o özgül söylemin özellikleridir. Dolayısıyla her bir yapıt, soyut ve genel bir yapının dışavurumu olarak kabul edilir. Bu itibarla, poetika gerçek edebiyatla değil, **mümkün** olan edebiyatla uğraşır; başka bir deyişle, edebiyat olgusunun tekliğini oluşturan soyut bir özellik **edebîlik** ile ilgilenir. (Todorov, 2014: 37). Böylece poetika bir eserle ilgili görüşü değil, bir eserin nasıl olması gerektiği ile ilgili görüşü ifade eder; eserdeki edebîlik kavramı ile ilgilenir (Todorov, 2014: 37). Hakan Sazyek’e göre poetika: “(...) şiirle ilgili/şiire ilişkin her türlü meseleyi genel ölçekte ele alan, bir başka deyişle bu meseleleri belli bir örneğe bağlı kalmadan irdeleyen bir bilgi dalıdır. (...) Başka bir söyleyişle, poetika bilgi dalı, bizzat şairlerin (kendi) şiir(lerin)in biçimini, içeriğini, üslubunu ve estetiğini kapsayan konularda –herhangi bir sanatçıyı ya da eseri hedef almaksızın- ortaya koyduğu görüşleri, tespitleri, önerileri içeren çalışmalar(ın)dan meydana gelen bir bütündür.” (Sazyek, 2000: 10) Şiire dair her mesele poetika kapsamında değerlendirilebilirse de (Karaca, 2013: 40) “poetika” kavramının “şairlerin şiir sanatıyla ilgili kuramsal yazı ve söyleşileri”ni (Karaca, 2013: 40) belirten kullanımı da yaygındır. Bu makalenin başlığındaki

* Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

“poetik metin”den kasıt da -bu son tanıma uygun olarak- şiire dair görüşleri içeren, iyi bir şiirin ve şairin taşıdığı/taşınması gereken nitelikleri belirten ve tartışan metindir.

Türk Edebiyatı’nda Necip Fazıl ve İlhan Berk gibi bağımsız bir “poetika” yazmış şairler olmakla birlikte pek çok şairin bu türden bir “poetika” metni kaleme almadığı görülmektedir. Ancak “poetika”sını bağımsız bir metin olarak yazmayan şairlerin eserlerinde, yazılarında, şiirlerinde, konuşmalarında dile getirdiği şiir sanatıyla ilgili cümleleri ve ifadelerinin ışığında bu şairlerin şiir anlayışına dair tesbitlerde bulunmak çoğu kez mümkündür.

Şiirle ve edebiyatla ilgili görüşlerini daha ziyade mensur eserlerinde ifade eden Yahya Kemal Beyatlı’nın bazı şiirlerinde de şiire dair görüşlerini bulabilmek mümkündür. Şairin “Eski Şiirin Rüzgârıyla” adlı klâsik Türk şiirinin form ve estetiğine uygun olarak yazılmış şiirlerinden oluşan eserinde özellikle iki gazel, şairin şiirle ilgili düşünce, his ve zevklerini yansıtmaya bakımından dikkate değerdir. Bu yazıda şairin bu iki şiiri (“gibi” redifli gazel ve “Çamlıca Gazeli”), birer poetik metin olarak okunup değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. Bir Poetik Metin Olarak Yahya Kemal’in Gibi Redifli Gazeli

Yahya Kemal’in şiirleri içinde bir şiirin nasıl olması gerektiğinin ve güzel bir şiirin vasıflarının en yoğun işlendiği şiir, şairin “gibi” redifli gazelidir (Yahya Kemal, 1962: 39- 40). Beş beyitten oluşan gazelde her bir beyit, şiirle ilgili bir görüş veya duyusu dile getirmektedir. Bu yüzden şiiri incelerken beyit beyit giderek ve her bir beyti poetik açıdan çözümlemeye çalışarak ele almak faydalı olacaktır. Şiir, şu beyitle başlar:

“Bir şîr mest edince şerâb-ı ezel gibi

Her mısraıyla vehm olunur en güzel gibi”

(*Bir şiir ezel şarâbı gibi sarhoş edince, her mısraıyla en güzel şiir oymuş gibi vehm olunur [zannedilir].*)

Ezel meclisi (bezm-i elest/ elest bezmi), Allah’ın ruhları yaratıp “Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Elestü bi rabbiküm)” dediği, kulların da evet ma’nâsında “belâ” dedikleri meclistir. Hâdise, Kur’ân-ı Kerim’de A’râf Sûresi’nin 172. ayetinde anlatılmaktadır. Özellikle tasavvufî şiirlerde sık sık telmihte bulunulan elest bezmi, bu metinlerde kullar için ilâhî aşkın başlangıç noktası olarak zikr edilir. Hakk âşıkları ezel meclisinde içtikleri “belâ” şarâbı ile, Allah’ın kelâmını işitmenin ve Allah’la konuşmuş olmanın verdiği haz, mutluluk ve coşkunlukla sermesttir.

Şâir, bu beyitte ezel şarabı gibi ruhu mest eden bir şiirle karşılaştığında bu şiirin her bir mısramın okuyana en güzel mısra vehmini/zannını vereceğini belirtir. Şaire göre gücü yüksek bir şiir, okuyana adeta büyüleyerek kendine çekmekte ve okuyanın gözünde her mısraı en güzel şiir niteliğine bürünmektedir. Bu beyitle şâir, tesir gücü yüksek bir şiirin okuyucuda ne gibi bir etki yaptığını yine etkileyici bir söyleyişle ifade etmiştir. Şâir güzel ve etkileyici bir şiirin hazzını ilâhî hitaba muhatap olmanın, Allahla konuşmanın hazzına benzetererek böyle bir şiirin etki ve zevkine vurgu yapmaktadır.

Şairin şiire verdiği âhengi ele alan ikinci beyit şöyledir:

“Üstâd elinde ser-te-ser âhenk olur lisân

Mızrâba ses verir kelimâtiyle tel gibi”

(*Lisân, üstâd bir şâir elinde baştan başa âhenk olur, kelimeleriyle mızraba tel gibi ses verir.*)

Şiirde âhenge ve söyleyişe önem veren ve bunu “derûnî âhenk” kavramıyla hülâsâ eden Yahya Kemal (Yahya Kemal, 1997: 5, 20, 21), bu beyitte de, bu kez şiir diliyle, âhenk kavramına verdiği değere yeni bir pencere açmaktadır. Ona göre; üstâd bir şairin şiirinde dil, baştan başa âhenk hâline gelerek, adeta bir tel gibi mızraba ses vermektedir. Bir sazda tel hangi fonksiyonu ifâ ediyorsa şiirdeki âhenk de o fonksiyonu taşımaktadır. Beyitte “üstâd eliyle” ifadesiyle şiirde âhengin niteliğinin şairin ifadedeki ustalığına bağlı olduğuna dikkat çekilir. Böylece üstâd bir şâir, dili bir âhenk zemzemesine dönüştürerek ondan gerekli sesi elde edebilen bir şiir virtüözü niteliğine bürünmektedir. Beyitte “kelimâtiyle tel gibi” ifadesinde, özellikle de “-tiyle tel” sesiyle şâir, söze verdiği âhenkle sanki bir mızrabın tele dokunuşuyla verdiği sesi çıkarmış, beyitte ifade ettiği mânâyı sözün âhengiyle duyurmuş ve kendi ifadesindeki gibi kelimelerle şiir mızrabına tel gibi ses vermiştir.

Şâir, üçüncü beyitte de şiirde âhengin önemini vurgulamaya devam eder:

“Elhân duyulmadıkça belâgat gıran gelür

Lâf-ı güzâftan mütehassıl kesel gibi”

(*Nağmeler duyulmadıkça belâgat ağır gelir [ağırılık/sıklet verir]. Bu, boş laftan hâsıl olan gevşekliğe benzer.*)

Beyitte “elhân” ifadesi ile şiirde mûsikî kast edilmiş olmalıdır. Yahyâ Kemâl, şiirlerinde şekil mükemmelliği de görülmekle beraber, şiirde asıl olanın “mihanikiyyet” değil, “derûnî âhenk” olduğunu belirtir (Yahya Kemal, 1997: 5,6). Dolayısıyla mânânın sesle aksettirildiği, ses ve anlamın birbiri ile uyum içinde olduğu bir iç mûsikîden bahseder: “Şâirin bir manzûmeye verdiği istif ve derûnî âhenk zâil olunca şiir zâil oldu demektir. Demek ki hâlis şiirden bir manzûme mukadder ve değişmez bir terkiptir. O manzûmeyi bütün mûsikî

akışıyla anlamak, duymak, benimsemek ve ondan sonra okuyabilmek iyi okumanın yegâne yoludur." (Yahya Kemal, 1997: 5).

Beyitte ifade edildiğine göre, eğer bir şiirde nağme duyulmuyorsa, söz "mısra mısra bir beste" (Yahya Kemal, 1997: 7) hâline dönüşmüyorsa ifade ne kadar belâgatli olsa da dinleyene sıklet verecek, boş lafın doğurduğu gevşeklik ve usanç gibi tatsız bir his bırakacaktır. Dolayısıyla şâire göre şiirde âhenk ve mûsikî şiiri zevk/haz veren, iç açıcı, ferahlatıcı hâle getirmektedir. Âhenk ve mûsikîden mahrum bir şiirse belâgat açısından yüksek bir değerde olsa bile dinleyene sıklet verir. Şâirin bu beyitteki paralel bir ifadesi, mensur bir metin olan "Şiir Okumaya Dâir" başlıklı yazısında da görülür: "Şiir, rhytme yâni nazım sanatı olduğu için güfteden önce bir bestedir. Mısralarında nağme hissedilmeyen bir manzûme sadece bir güftedir ki onu nesir sahasına atarız. Mısra mısra bir beste olan manzûme ise asıl şiirdir." (Yahya Kemal, 1997: 7).

Hilmi Yavuz, Yahya Kemal'in duyguyu şiir diline aktararak "derûnî âhenge" dönüştürmesini "poetik mükemmeliyet" olarak ifade eder. Yavuz'un şâirin "Şeref-âbâd" başlıklı gazelinin üzerinden yaptığı bu değerlendirme Yahya Kemal'in poetik anlayışındaki temel noktaya vurgu yaparken aynı zamanda şâirin kendi şiir anlayışın "mükemmel" bir uygulayıcısı olduğunu gösterir: "Bu beyit ["Şeref-âbâd" şiirinin ilk beyti F.K.] gazelin tamamıyla, özellikle ilk dizenin son dizede tekrarlanmasıyla birlikte, geçmiş zamanın acı bir nostaljiyle hatırlanmasının ['yâd' edilemesinin] getirdiği hüznü içlenmeyi bir derûnî âhenge dönüştürür. Poetik mükemmeliyet, derken kastettiğim budur!" (Yavuz, 2015: 219)

Dördüncü beyit, nitelikli bir şiirin şâiri için başlı başına bir eser olduğundan bahseder:

"Bir tek gazel bıraksa yeter bir gazel-serâ

Her beyti olmalı ancak beytü'l-gazel gibi"

(Bir gazel söyleyen [şâir], bir gazel bıraksa [eser olarak] yeter. Ancak [bu gazelin] her bir beyti "beytü'l-gazel" [gazelin en güzel beyti] gibi olmalıdır.)

Şâir, burada iyi bir şâir olmanın sadece bir şiirle bile mümkün olduğuna dikkat çeker. Ancak bunun şartı, o şiir okunduğunda her bir beytinin bir gazelin en güzel beyti olacak niteliğe sahip bulunmasıdır. Aslında şâir, ilk beyitte ifade ettiği "her mısraıyla en güzel şiir gibi vehm olunan" (Yahya Kemal, 1962: 40) şiire burada yeniden atıfta bulunmakta, böyle bir şiirin onu yazan şâir için tek başına bir eser olarak yeterli olacağını belirtmektedir. Böylece Yahya Kemal, şiirde önemli olanın kemmiyet (nicelik) değil, keyfiyet (nitelik) olduğunu vurgular. İyi şiir yazan şâir, az sayıda şiir bıraksa da bu onun için "kubbede bir hoş sadâ" bırakmak açısından yeterli olacaktır. Yahya Kemal'in, Râsih'in:

Süzme çeşmin gelmesin müjgân müjgân üstüne

Urma zahm-ı sîneme peykân peykân üstüne

matlamı ele aldığı "Râsih'in Matla'ı" başlıklı yazısında Râsih'ten bahseden şu cümleleri bu beyitte ifade ettiği "gazel-serâ" şaire uygun bir örnek niteliğindedir:

"Râsih isimleri musannef Türk şâirlerinden biri değil, mensûdir, hattâ ancak Nedîm'in tazmîn ettiği o güzel matla'yla anılır.(...) Adı unutulmuş, hayatı belli değil, mezarı kimbilir nerede? Râsih bir gazeli ile yaşıyor, demek ki hayatının bütünü nüsgu bu gazelde toplanmış, iki yüz sene sonra hatırlıyor, okuyor ve okurken neş'eleniyoruz; eser buna derler!" (Yahya Kemal, 1997: 60).

Bu beyitle şâirin vurguladığı özetle şöyle ifade edilebilir: Bir şâir; ritm, âhenk, ses, anlam vb. unsurları başarıyla yoğurup baştan sona haz veren, nitelikli, güzel bir şiir ortaya çıkarabildiği takdirde, sadece bu şiiri yazmış olsa bile, bu onun iyi bir şâir addedilmesi için yeterlidir. Bu, onun için bir şâir olarak kâfidir.

Son beyitte şâir, "berceste" ile "mesel" arasındaki farka dikkat çeker:

"Berceste söz başka mesel başkadır Kemal

Pesten terânedir nice sözler mesel gibi"

([Ey] Kemal! Berceste söz başka, mesel [atasözü, deyimleşmiş ifade] başkadır. Mesel gibi nice sözler [var ki] aşağı seviyede [bir] nağmedir.)

Farsça "ber (üzere)" ve "ceste (sıçramış)" kelimelerinin birleşmesiyle oluşan "berceste" kelimesi, bir edebî terim olarak "seçilmiş, güzel, yüksek anlam taşıyan şiir ve/veya söz"ü (Ayverdi, 2011:341) ifade eder. Arapça "mesel" kelimesi ise aslen "örnek" anlamına gelmekle beraber edebî bir kavram olarak "asıl anlamı dışında başka bir şeyi anlatmak için dolaylı ve üstü kapalı olarak söylenen ibret alınacak söz"ü belirtir (Ayverdi, 2011: 2050).

Yahya Kemal, bu beyitte, şiirde anlam yüksekliğinin bir beytin berceste olması için yeterli olmadığını dile getirir. İkinci mısradan anlam değeri yüksek olan pek çok sözün zayıf birer nağme mesabesinde olduğuna dikkat çeken şâir, şiirde mânânın âhenkle tamamlanması gerektiğini, ancak böyle bir âhenge ulaşılmış bir beytin/sözün berceste değeri taşıyacağını îmâ etmiş olur. Yoksa sadece anlamı yüksek olması bir beyti "berceste" yapmamaktadır. Zirâ yüksek belagatli, derin anlamlı fikirler söylemek bir hatibin veya mütefekkirin de sahip olabileceği bir özelliktir. Üstâd bir şâir ise şiirde yoğurduğu kelimelere bir mûsikî nağmesi gibi âhenk vermeli, sözü söyleyiş ve âhenk keyfiyeti ile şiir hâline

getirmelidir. Yahya Kemal, böylece, anlamı önceleyen hikemî ve didaktik bir üslûbu şiir dili için yeterli görmemekte; söyleyiş ve âhengün sözün şiir hâline gelmesinde vazgeçilmez unsurlar olduğunu îmâ etmektedir. “Mesel”in incelikli ve derin anlamlı bir söz olması açısından bir değeri olabilir; ancak bu, onu tek başına şiir yapmamaktadır. “Berceste söz başka, mesel başkadır.” Böylece şiirin salt fikir ve hikmetli sözden başka özellikler taşıyan ayrı bir iç mûsikîye sahip bir sanat olduğu vurgulanır. Yahya Kemal’in “Şiir Okumaya Dâir” başlıklı yazısındaki şu cümleleri bu beyte de ışık tutar mahiyettedir: “Şiir, *rhytme yâni nazım sanatı olduğu için güfteden önce bir bestedir. Mısrâlarında nağme hissedilmeyen bir manzûme sadece bir güftedir ki onu nesir sahasına atarız.*” (Yahya Kemal, 1997: 7)

Alphan Akgül, bu beyitteki “mesel” kavramını düzyazı tarzındaki didaktik edebî metinlere gönderme olarak yorumlar ve bu bağlamda berceste şiirin “mesel”den ayrıldığını belirtir: “*Berceste şî’r başka mesel başkadır Kemâl / Pesten terânedir nice sözler mesel gibi dizeleri, asıl şiirin berceste olması gerektiğini savunan bir argüman olarak yorumlanabilir. Bu argüman, Yahya Kemal’in savunduğu şiir tarzını “mesel”den, yani düzyazı merkezli didaktik edebî biçimlerden kesin bir dille ayırdığını gösterir.*” (Akgül, 2014: 44). Akgül’e göre; bu beyitte “mesel” didaktik ve düzyazı tarzındaki edebî biçimi karşılarken berceste ile kastedilen ise “*lirik şiir*”dir ve Yahya Kemal’in anlayışında “*lirik şiir*” veya “*berceste*” esas niteliğini “ses”ten alır: “*Şâirin Aşk (Lirizm)* başlıklı yazısında, berceste şiir için kullandığı sıfatları *lirik şiir* için de tekrar etmesi böyle bir kanaatin oluşmasına zemin hazırlar. Yani Yahya Kemal, berceste şiirden söz ederken lirik şiiri kastetmektedir. Her şeyden önce Yahya Kemal, hem berceste şiiri hem de lirik şiiri belirleyici niteliğini sestem alan bir üslup şeklinde yorumlar.” (Akgül, 2014: 44).

Burada ayrıca, meselin nasıl ve hangi bilinçle oluşturulduğu belli olmayan anonim bir söz olmasına karşılık; şiirin/bercestenin şâirin ilhâmının yanında işçiliğini de içeren, şâir tarafından kelime kelime hassasiyet gözetilerek bir “*derûni âhenk*”e sahip bir niteliğe büründürülen metin olmasının da şâirin dikkat çektiği bir husus olduğu düşünülebilir.

3. Bir Poetik Metin Olarak Yahya Kemal’in Çamlıca Gazeli

Yahya Kemal, “Çamlıca Gazeli” başlıklı şiirinde de (Yahya Kemal, 1962: 67-68) şiir sanatına dair bazı düşünce ve duyuşlarını dile getirir. Şiir, şâirin kendi şiir tarzına vurgu yapan şu beyitle başlar:

“Biz şî’ri böyle söyledik ağıâr söylesün
Hem dost söylesün bunu hem yâr söylesün”

(Biz şiiri böyle söyledik, diğerleri söylesin. Bunu [bu şiiri/ bizim şiirimizi] hem dost hem yâr söylesin.)

Şâir: “Biz şî’ri böyle söyledik” ifadesiyle kendi şiirini belli bir tarzda söylediğini, “*ağıâr söylesün*” ifadesi ile de başkalarının da kendi şiirlerini kendi üslûpları ile söyleyeceğini ifade eder. Böylece şâir: “Biz şiirimizi böyle söyledik, başkaları da dilediği şekilde söylesin.” şeklinde anlaşılabilir bir ifadeyle şâirin şiiri dilediği tarzda söyleyeceğini, her şâirin bir estetik zevki ve üslûbu olduğunu ve bu doğrultuda şiiri söyleyeceğini/yazacağını belirtmiş olur. Burada Hilmi Yücebaş’ın Yahya Kemal ile sohbetlerinden aktardığı notlarda yer alan Yahya Kemal’den naklen verilen şu ifadeler Yahya Kemal’in şiir hususunda her şâirin istediği tarzda yazma hürriyetine sahip olmasını savunduğunu gösterir: “*Ben eskiden zannedirdim ki bir türlü şiir vardır. Başka türlü şiirler alışılmış vezin ve kafiyeler içinde söylenmiş birtakım lâflardan ibarettir ve tamamiyle acemice sözlerdir. Şimdi yavaş yavaş anlıyorum ki birkaç türlü şiir vardır. Esasen sanatın ne olduğunu bilmek istidadiyle dünyaya gelmiş insan pek azdır. Dikkat ettim. Bunlardan bazıları bir türlü bazıları başka türlü şiiri seviyorlar. Demek ki her türlü şiirin yazılmasına müsaade etmek lâzımdır. Zira şiir de sanat da hürriyete dayanıyor. (...) Sanatın mevzuları tahdit edilince yahut emirle şiir yazdırılınca sanatın kökü kuruyor. (...) Ben ancak kendi istediğim gibi şiir yazarım. Sizin istediğiniz gibi yazarsam o zaman yazacağım şey şiir olmaz (...)(...) Sanatkâr ancak hürriyet havası içinde yetiştirilir.*” (Yücebaş, 1958: 210-211).

Bu beyte aynı zamanda: “Biz şiir böyle söyledik, şimdi başkaları bizim bu [pek güzel olan] şiirimizi söylesin. Hem bu şiiri başkalarının yanında bize dost ve yâr olan kimseler de söylesin” tarzında bir mânâ da vermek mümkündür.

Bu beyitte “*ağıâr söylesün*” ifâdesini başka şâirlerin de –tıpkı şâir gibi- kendi istedikleri tarz şiir yazmalarına yönelik bir ifâdeden veya şâirin şiirini başkalarının da söylemesini istemesinden/beklemesinden farklı olarak: “Başkaları ne ve nasıl söylerse söylesin!” şeklinde okumak da mümkündür. “Başkaları hangi tarzda söylerse söylesin bizim şiirimiz böyledir” diyerek şâir, hem kendi şiir tarzını ortaya koymakta hem de –bir başka bakış açısıyla- meydan okuyan iddialı bir tavır sergilemektedir. Yahya Kemal’in “biz şî’ri böyle söyledik” ifâdesinde belirttiği şiir tarzına dair gazelin sonraki beyitlerinde açıklamalar bulunabileceği gibi sadece bu beyit de kendi içinde bazı ima ve çağrışımlar ifade etmektedir. Yahya Kemal’in bu şiiri, her şeyden önce bir gazeldir. Gazel, İslâm medeniyeti dairesindeki klâsik Türk şiirinin en yaygın formudur. Batı etkisinin kültür ve edebiyatta yoğun hissedildiği ve bu etki doğrultusunda klâsik Türk şiirinden kaçışın olduğu bir dönemde şâir adeta: “Biz şiiri böyle söyledik, başkaları ne söylerse söylesin.” diyerek hem köklü bir şiir tarzına dayanmanın güveniyle yüksek bir ses ortaya koymakta hem de

devri geçmiş gözüyle bakılan bir şiiri kendi mısraları ile seslendirmeye devam ettiğini belirtmektedir. Emir belirten "söylesün" ifadesi de bu güçlü şiir geleneğinin sesini ve ihtişamını haykıran bir ifadeye dönüşür. Bu hususta başkalarının bu şiirden yüz çevirip başka tarzlarda söylemesinin de önemi yoktur. Şâir: "Biz kendi şiirimizi böyle söyleriz." diyerek asil ve müstağni bir duruş ortaya koyar. Elbette bu, şiirin içinde doğrudan ifade edilen bir anlam değildir. Ancak dönemin hâkim bakış açısı ve şâirin şiir tarzı hesaba katıldığında bu türden bir değerlendirme yapmak da mümkündür.

Şâirin bahsettiği bu şiirin bazı vasıfları sonraki beyitlerde açıklanacaktır. İkinci beyt şöyledir:

"Renk aldı özge âteşimizden şerâb u gül
Peymâne söylesün bunu gülzâr söylesün"

(Şarap ve gül bizim başka/kendine has ateşimizden renk aldı. Bunu hem kadeh hem gül bahçesi söylesin.)

Burada şâir, "şarap" ve "gül"e renk veren şiirindeki "özge ateş"ten bahsetmektedir. Beyte daha iyi nüfûz etmek açısından şiirdeki "şarap" ve "gül" kavramlarına yoğunlaşmak yararlı olacaktır. Klâsik Türk şiirinde -bunun modern şiirde de etkisini görmek mümkündür- "şarap", en sık kullanılan kavram ve mazmunlardan biridir. Sarhoş ederek bedenî haz ve zevk vericiliği, insanın aklını başından alıcılığı yönüyle "şarâb", pek çok metinde rûhî bir haz ve zevk veren, âşğın aklını başından alan "aşk"ın müşebbehün bihi olmuştur. Hatta tasavvufî şiirlerde "ilâhî aşk", "şarap"la karşılanmış, meyhâne ile ilgili unsurlar da (peymâne, desti, sâkî vb.) pek çok tasavvufî kavram ve ögenin remzi olmuştur. Bu yönüyle "şarâb"ın şiirde sembolik, istiareye dayalı, remzî kullanımını sıklıkla görmek mümkündür.

Güzel kokusu ve kırmızı rengiyle bilinen "gül", Türk edebiyatında en çok kullanılan çiçeklerden biridir. Başta Hazreti Peygamber'i teşbih için kullanılan gül, rengivle ve kokusuyla sevgiliye ait pek çok unsurla ilişkilendirilerek de pek çok zarif hayâl ve istiarede kullanılmıştır.

Şâirin "gül" ve "şarâb"ın rengini şâire ait "özge ateş"ten aldığını söylemesi bu iki kavramın şiirde, bilinen anlam ve fonksiyonlarının ötesinde pek geniş bir remiz, imaj ve sembol dünyasını ifade etmesine yapılan bir vurgudur. Bu kavramlar şiir diline girince yepyeni ve bambaşka bir anlam ve çağrışım evrenine kavuşmuştur. Bunu sağlayan da şiirdeki "özge ateş"tir. Şâirin bu beyitte dile getirdiği husus, açıklamalı şekliyle şöyle ifade edilebilir: "Bizim ateşimiz şaraba da güle de bambaşka bir renk verdi; dış dünyadaki kavramları somut anlamlarından tecrîd ederek onları bambaşka bir keyfiyete kavuşturdu.". Böylece şâir, bilinen kavramlara bunların ötesinde şiir diline ait yeni nitelikler kazandırdığını ifade eder. Beyitte şiir dilinin, nesne ve kavramları bilinen anlam ve işlevlerinin ötesinde bir hayal, temsil, imaj ve sembol dünyasına taşıyan bir dil olduğu vurgulanır. "Gül" ve "şarâb"ın, şiirde kazandığı yeni boyuta da şâir, "şarâb"ın konulduğu "peymâne" (kadeh) ve "gül"ün meskeni olan "gülzâr"ı şâhid tutmaktadır. Böylece, şiir dilinde kavramların kazandığı yeni ufukların sadece bu iki kavramı değil onların içinde yer aldığı, onlar etrafında gelişen daha pek çok kavramı (ve elbette burada zikr edilmeyen, bu kavramlar dışında şiir dilinde genişlik kazanan pek çok kavramı) kapsadığına dikkat çekilmiş olur. Beyitte mazmun/imaj evreninden verilen örneklemeler olarak görülebilecek "şarâb" ve "gül", renk yönüyle; "şarâb" ve "ateş" de yakıcılık yönüyle birbiriyle ilişkilendirilebilecek kavramlardır. Böylece, şâirin şiirinde bu tür kavramları çeşitli yönleriyle birbirleriyle ilişkilendirerek yeni hayâl ve anlam dünyalarına açılabilceği imâ edilmiş olur.

Üçüncü beyitte şâir, kendi şiiri üzerinden şiirde "âhenk" ve "mûsikî"ye atfı yapar:

"Mızrâb-ı tab'ımız sözü kalbetti besteye
Hem beste söylesün bunu hem kâr söylesün"

(Tabiatımızın mızrâbı sözü besteye döndürdü, bunu hem beste hem kâr söylesin)

Şiir için "(...)güfteden önce bir bestedir. (...) Mısra mısra bir beste olan manzûme ise asıl şiirdir." (Yahya Kemal, 1997: 7) diyen Yahya Kemal, bu beyitte de kendi şâirlik tabiatının sözü besteye dönüştürerek "hâlis bir şiir" (Yahya Kemal, 1997: 5,7) oluşturduğunu ifade etmektedir. Sözü bir mûsikî/beste hâline gelmesinin bir sebebi olarak şâir, "mızrâb-ı tab'" dan bahsetmektedir. Bir tele mızrâb nasıl ses verirse şâirin de şâirlik mizacı/yeteneği/tabiatı sözü adeta bir mûsikî nağmesine dönüştürmektedir. Şiiri besteye dönüştürme kabiliyetinin şâirin tabiatından yani yaradılışından gelen, Allah vergisi bir özellik olduğu da beyitte ifade edilmiş olur. Şâir, kendi tabiatının sözü besteye dönüştürecek kadar etkili bir mızrâba sahip olduğunu belirtir. Hem bestenin hem de "kâr"ın buna şâhitlik etmelerini, artık şiirinin bir mûsikî hâlini aldığını ve burada da artık şiir olarak bestenin (besteleşmiş sözün) konuşması (söylemesi) gerektiğini belirtir. Böylece şâir, bu beyitte âhenk ve mûsikî ile ilgili görüşüne uygun şekilde "mısra mısra beste olan" (Yahya Kemal, 1997: 7) "derûnî âhenk"e (Yahya Kemal, 1997: 5,20,21) sahip şiire atfı yapar, kendi şiirinin de böyle bir şiir olduğunu, bunu da yaradılışından gelen şâirlik tabiatıyla yaptığını belirtir. Şâir, bir rubaisinde de Allah'tan hürriyet, mûsâvat ve şöhreti değil, aşkı terennüm edebilmek için şiire "ses" verecek bir kudreti istemiştir:

"Yâ Rab ne mûsâvâtı ne hürriyeti ver
Hattâ ne o yoldan gelecek şöhreti ver
Hep neşve veren aşkı terennüm dilerim

Yâ Rab bana bir ses yaratan kudreti ver” (Yahya Kemal, 2004 : 36)

Bu rubaisinde aşkı terennüm edebilmek için şiirde “ses”in önemine vurgu yapan şâir, Çamlıca Gazeli’nin dördüncü beytinde ise şiirin inceliklerine erişmek için gereken niteliğe dikkat çeker:

“Esrâr-ı nazmı şerh edemez akl-ı dünyevî

Eflâke perr ü bâl açan efkâr söylesün”

(*Dünyevî akıl, şiirin sırlarını şerh edemez. Feleklere kanat açan fikirler söylesin.*)

Beyit, şiirin ayrı bir dili, mantığı, iç derinliği olduğunu özlü bir ifadeyle vurgulaması bakımından dikkat çekicidir. Şiirin dünyevî akılla keşfedilemeyecek sırları olduğundan bahseden şâir, ikinci beyitte imâda bulunduğu şiire ait remizli ve sembolik dili daha açık bir şekilde vurgular. Şiir; âmiyâne bir nazarla, sadece dünya meşgalesiyle başa çıkabilmek için yürütülen kuru bir mantıkla, “akl-ı dünyevî” ile anlaşılabilir, tadına varılabilir, açıklanabilir bir sanat değildir. Şiiri şerh edebilmek, derinliğine ulaşabilmek, ancak yüksek ufuklarda dolaşan fikirlerle mümkündür. Dolayısıyla şâir; şiiri anlamak, hissetmek, özümsemek ve şerh edebilmek için o şiirin ufkuna uygun bir fikrî derinlik ve donanıma, dünyevî aklın ve kuru mantığın üstünde aşkın bir tefekkür, his ve zevk ufkuna sahip olmak gerektiğini belirtir. Böylece şiirin âmiyâne ve sathî bir bakış açısıyla değil; incelikli, nitelikli, şiirin sırlarını anlayacak ve açıklayacak donanımda bir fikrî seviye ve bakış açısıyla yorumlanabileceği ifade edilir.

“Bigâneler bu sahada ma’zûrdur Kemâl

Erbâb-ı zevk şî’rimi her bâr söylesün”

(*[Ey] Kemâl! Kayıtsız kimseler bu sahada ma’zûrdur. Zevk erbabı, şiirimi her defa söylesin.*)

Beyitte Yahya Kemal, şiirin ondan tad alabilen zevk erbâbı kimselere hitâb ettiğini vurgular. Beyte göre; şiirle ilgilenmeyen, ondan zevk almayan kişiler bu meselede ma’zûrdur. Şiirin muhatabı zevk sahibi kimseler, şiirle ilgilenen, onun inceliklerini tadabilen kişilerdir. Şâir, bu kimselerden şiirini her defa (defalarca, tekrar tekrar, devamlı) söylemesini isteyerek iyi şiirin tekrar tekrar tadılan özellikte bir şiir olduğuna imâda bulunur.

4. İki Gazelde Yer Alan Poetik Yargılar

Yahya Kemal’in iki gazelinde yer alan poetik yargı ve ifadeleri belli maddelerde toplamak mümkündür.

Yahya Kemal’in “gibi” redifli gazelindeki poetik yargı ve ifadeler, şu cümlelerle hülâsâ edilebilir:

* İyi bir şiir, bıraktığı derin etkiyle okuyana her mısraını en güzel şiirmiş gibi vehmettir.

* Üstad bir şair elinde dil, baştanbaşa bir âhenk hâline gelir. Böyle bir şairin şiirinde kelimeler, bir sazın mızrabının tele ses vermesi gibi dile ses verirler; sözü mûsikîye dönüştürürler.

* Şiirde ses, âhenk, mûsikî duyulmazsa; şiir bir nağmeye dönüşmezse, böyle bir şiirin belagati dinleyene -tıpkı gereksiz sözlerde olduğu gibi- sıklet verir.

* Bir gazel şâiri, her mısraı gazelin en güzel beyti (“beytül-gazel) olabilecek nitelikte bir gazel bıraksa bu, onun için eser olarak yeter. Dolayısıyla bir şâir için iyi bir şiir bırakmış olmak, eser olarak kâfidir. Şiirde önemli olan nicelik değil, niteliktir.

* Anlamlı/özlü sözle berceste (seçkin mısra/beyit) farklı şeylerdir. Mânâ boyutu öne çıkan sözler, şiir dili dışında da kendisine ifade sahası bulabilir. Şiirse dilin mûsikî hâline geldiği sözdür. Yoksa pek çok mesel değerinde söz vardır ki bir nağme olarak (şiiriyet bakımından) aşağı seviyede kalırlar.

Yahya Kemal’in “Çamlıca Gazeli”ndeki şiire dair his, düşünce, zevk ve önermelerini ise şu cümlelerde toplamak mümkündür. (Bazı cümleler, şiir dilinin ifade inceliklerini korumak açısından ve bu gazelde şâirin daha ziyade kendi şiirini vafettiğini de göz önüne alarak şâirin dilinden ifade edilmiş şeklindeki gibi birinci tekil/çoğul şahıs diliyle verilmiştir) :

* Biz şiirimizi kendi tarz, zevk ve anlayışımıza uygun olarak böylece söyledik. Başkaları da kendi üslûp, edebî, zevk ve anlayışına uygun şekilde kendi şiirlerini söyleyeceklerdir. Her şâir şiirini böyle rahat bir iklimde ve istediği tarzda söylemelidir.

* Başkaları ne söylerse söylesin bizim şiir tarzımız şiirimizi nasıl söylemişsek öyledir. Bizim bu tarzdaki şiirimizi dostumuz, ahabımız, bu şiirin iklimine girenler, böyle bir şiir isteyenler, bu şiirden tat alabilenler söylemelidirler.

* Bizim şiirimizde şarap/peymâne, gül/gülzâr gibi kavramlar şiir dilimizin ateşi ile yeni bir hâl almış, bilinen mânâ ve işlevlerini aşkın yeni mânâ ve işlevlere yelken açmışlardır. Buna şiirimizde yer alan bizzat bu kavramlar şahitlik etmektedir. Dolayısıyla şiir dilinin kendine has bir hayâl ve mânâ dünyası vardır. Düz mantık ve somut bir anlam arayışıyla değil, aşkın bir duyuş ve bakışla şiire yaklaşmak gerekir.

* Sahip olduğumuz şâirlik tabiatı, sözü besteye dönüştürmüştür. Bunu da en iyi bir beste hâline dönüşen şiirimizin kendisi söyleyecektir. (Şâir, başka şiir ve yazılarında da ifade ettiği şiirin mûsikîye yakınlığını, bir mûsikî nağmesini gibi âhenge sahip olması gerektiğini de -yaratılışından gelen şâirlik mizacıyla sözü besteye dönüştürdüğünü belirterek- ima etmiş oluyor.)

* Günlük işleri halletmek için kullanılan, aşağı seviyede işleri idare etmeye yarayan dünyevi akıl, şiirin surlarını anlamaktan âcizdir. Şiirin sır ve inceliklerini yüksek fikir sahipleri söylemelidir. Şiiri anlamak, ondan tad, zevk ve incelikler çıkarmak, onu özümsemek sıradan bir bakış ve duyuşla olacak bir iş değildir. Bunun için buna uygun bir nitelik ve donanıma sahip olmak, şiiri anlayıp tadacak bir fikir, irfan ve zevk ufkuna erişmek gerekir.

* Şiire bigane olanlar veya bizim yazdığımız şiir tarzına ilgi duymayanlar bizim şiirimizi söylememe hususunda ma'zûrdur. Zevk erbabı kimseler ise şiirimizi her fırsatta söyleyeceklerdir. Şiir, bir ufuk ve zevk meselesidir. Şiirin incelik ve güzelliklerine kayıtsız birisinden şiire ilgi duymasını şiir okumasını/söylemesini beklemek doğru değildir; zira böyle kimseler inceliklerine ermediği bu hususta mazur sayılırlar. Zevk erbabı kişiler, şiiri anlama ve tatma ufkuna sahip kimseler ise güzel şiirleri tekrar tekrar söylemeli, böylece hem kendileri hem de o şiire ilgi duyan zevk erbabı bundan istifade etmeli, güzel sözleri defalarca tatmalıdır.

Sonuç ve Değerlendirme

Pek çok eserinde poetik unsurlar bulabileceğimiz Yahya Kemal'in, "Eski Şiirin Rüzgârıyla" adlı eserinde özellikle iki gazeli şâirin şiire dair görüşlerinin dile getirildiği şiirler olması bakımından dikkat çekmektedir. Birisi "Gazel" başlıklı ve "gibi" redifine sahip, diğeri de "Çamlıca Gazeli" başlığını taşıyan bu iki gazelde Yahya Kemal, şiire dair görüşlerinin bir hülâsasını vermiş gibidir. Bazı yazılarında dile getirdiği görüşlerinin şiir dilinde ifadesini de bu iki gazelde görebilmek mümkündür. Bu iki gazelde Yahya Kemal'in şiirde âhenk ve mûsikî, şiirde etkileyicilik, bir şiiri anlamak ve tatmak için hangi niteliklerin gerekli olduğu, şiirde nicelik değil niteliğin önemli olduğu, şiirin kendine has bir dili ve mânâ dünyası olduğu gibi hususlardaki görüşlerini dile getirdiği görülmektedir. Yahya Kemal'in şiir hususundaki düşüncelerini, şiir anlayışını, poetik görüşlerini anlamak için bu iki gazel, mutlaka başvurulması gereken metinlerdir. Şairle ilgili çalışmalarda modern tarzdaki şiirlerinin yer aldığı "Kendi Gökkubbemiz" in yanında şâirin "Eski Şiirin Rüzgârıyla" isimli eserine de -buna "Rubailer" ini de eklemek gerekir- daha sık müracaat etmekte fayda olacaktır. Bu şiirler, şâirin sadece eski tarzda şiir söylemek amacıyla yazdığı eserler olarak görülmemeli, bu şiirlerin şâirin his, düşünce ve zevklerini yansıtan rafine mısralara sahip örnekler olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Yahya Kemal'in bu makalede ele alınan iki gazeli doğrultusunda şâirin şiirde "mûsikî" ve "âhenk" e ayrı bir önem verdiği anlaşılmaktadır. Ona göre şiirde söz, bir mûsikî hâline gelmelidir. Bunun yanında şairin vurguladığı bir diğer husus da şiirin kendine has bir dil, anlam, his, zevk ve hayal dünyasına sahip olduğudur. Bu dünyaya giriş yapabilmek, ondaki sır ve inceliklerini anlayabilmek için şiir zevk ve terbiyesiyle donanmış incelikli fikirlere ihtiyaç vardır. Şiirden tat almak da ancak bu özelliklere sahip kimselere has bir durumdur. Sıradan bir bakış, günlük işlerin kuru mantığı, şiirin inceliklerini anlamak ve açıklamak için yeterli değildir. Şiirde niteliğe önem veren şâir, güzel bir şiirin vasıflarını taşıyan mısralarla örülü bir tek şiirin bile bir şâir için yeterli olacağını belirtir. Etki gücü yüksek şiirler, etkilediği okuyucularına baştan sona en güzel şiirmiş vehmini verirler.

KAYNAKÇA

- AKGÜL, Alphan (2014). *Anlamın Sesi - Yahya Kemal Beyatlı'nın Şiir Estetiği*, 1. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ARİSTOTELES (2011). *Poetika*, Çeviri: Emir Aktan, Ankara: Alter Yayıncılık,.
- AYVERDİ, İlhan (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (3 cilt)*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- KARACA, Alâattin (2013). *İkinci Yeni Poetikası*, Ankara: Hece Yayınları.
- OKAY, Orhan (2013). *Poetika Dersleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- SAZYEK, Hakan (2000). "Poetika Kavramı ve Yeni Türk Edebiyatında Manzum Poetik Önsözler", *Türk Dili*, S. 577, Ocak 2000, s. 10-22.
- TODOROV, Tzvetan (2014). *Poetikaya Giriş*, Çeviren: Kaya Şahin, İstanbul: Metis Yayınları.
- YAHYA KEMAL (1962). *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- YAHYA KEMAL (1997). *Edebiyata Dair*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- YAHYA KEMAL (2004). *Rubailer ve Hayyam Rubailerini Türkçe Söyleyiş*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- YAVUZ, Hilmi (2015). *Edebiyat Okumaları*, 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- YÜCEBAŞ, Hilmi (1958). *Bütün Cephelerle Yahya Kemal Hayatı-Hatıraları-Şiirleri*, İstanbul: Dizerkoca Matbaası.